

Meyrowitz ja maantieteen vangit

Bo Reimer: THE MOST COMMON OF PRACTICES. On Mass Media Use in Late Modernity.

Stockholm: Almqvist & Wiksell
International 1994.
234 s. + liitteet.

Elizabeth Noelle-Neumannin "hiljaisuuden spiraali" lähti kaupunkitarinan mukaan kiemurtelemaan rutiinilla tehdyistä mielipidetiedusteista, joiden parissa tutkija askarteli päivät pitkät. Numerot ja prosentit rupesivat ryhmittymään uudelleen ja elämään uutta elämää, jonka selittämiseen tarvittiin tuntuvasti enemmän teoreettisia pohdiskeluita kuin survey-tutkimuksessa on tapana. Göteborgilaisen Bo Reimerin opinnäyte mediakäytöstä on pohjaltaan hieman samanlainen. Bourdieunsa, Giddensinsä, Beckinsä ja Meyrowitzinsa huolella lukenut, mutta myös määrällisen tutkimuksen parissa paljon askarrellut tutkija ryhtyi tulkitsemaan tuntemansa kirjallisuuden valossa uudelleen Ruotsin toistuvan kansallisen mielipidetutkimuksen SOMin tuloksia vuosilta 1986-92. Pohja on siis suunnilleen sama kuin Suomen Gallupin Suomi-kanavan tutkija ryhtyi pohtimaan miksi-kysymyksiä – eikä mitään turhan pieniä miksi-kysymyksiä ollenkaan, vaan viestinnän tutkimuksen perimmäisiä ongelmia.

Reimerin tutkimus on rakenteeltaan klassinen opinnäyte: ensin liki 100 sivua laajaa lukeneisuutta osoittavaa teoriaa modernista ihmiskäsityksestä ja siitä, miten eri aikoina on ihmisten mediakäyttö ymmärretty. Sitten tutkija käy sekundaarianalyysin avulla läpi suurta ruotsalaista mielipidetutkimusta mediakäytön kannalta vuosina 1986-92, ensin väline välineitä, sitten blokkeina. Miten ruotsalaiset ovat käyttäneet tiedotusvälineitä 1990-luvun taitteen molemmin puolin? Miksi joistakin median käyttömuodoista tulee ihmisten elämän 'luonnollisia' osia, kun taas toisista ei niitä tule?

Lopussa kirjoittaja sitten yhdistää teoriaosuuden pohdinnat omaan analyysiinsä ja päätyy pohtimaan ihmisen elinympäristön ja mediakäytön suhdetta, arvoja ja elämäntyyliä.

Vaikka kyseessä on rakenteeltaan hieman rautalangasta väännetty esitys opinnäytteen rajoituksineen, kirja haastaa silti lukijan varsin vaateliaisiin jatkopohdiskeluihin – ja niille jotka kauhistelevat tusinan teemahaastattelun pohjalta tehtyjä päätelmiä, Reimerin kirja on toki mannaa. Se perustuu edustaviin otoksiin ja klassiseen, huolella tehtyyn määrällisen dokumentointiin. Lisäksi se liippaa liikkeltä Suomea, joten yhtäläisyyksiäkin sopii mietiskellä. Joka tapauksessa kirja iskee yhteen Bourdieun ja prosentit paljon luontevammin ja vivahteikkaammin kuin esimerkiksi Harri Erämetsä joitakin vuosia sitten.

Reimer on terveesti itsetuntoinen. Hän tietää, että juuri tässä on hänen vahvuutensa: hän toteaa kohtalaisen suoraan vastaanotto-tutkimuksen eri traditioita esitellessään, että moni kaipaa vähitellen taas selkeää, mikro- ja makroprosessit yhdistävää tutkimusotetta, ja kas tässä se on... Toisaalta Reimerin kirja on sikäli selvästi surveyn sukua, että siinä teoria sijoittuu etupäässä kirjan alkuun ja loppupäätelmiin, välissä numerot ja prosentit elävät omaa elämäänsä, toki tutkijan nimeämien käsitteiden tuella.

Elämäntyyliä

Reimerin vuonna 1994 julkaistun kirjan teoriaraami ei näyttäytyä ainakaan 1990-luvun loppupuolen horisontista järin omaperäisenä, ja yksioikoisuudestakin sitä voisi syyttää. Hän määrittää 1990-luvun – Reimerin käsitteistöä jälkiperäisiä aikaa – mediakäytön perusominaisuuksiksi yksityistymisen, subjektiivismin kasvun ja "kontingenssien ilmaston", jossa ajan ja paikan, julkisen ja yksityisen, korkeakulttuurin ja populaarin kulttuurin painosuhteet muuttuvat ihmisten arjessa altuiseen. Rakenteellisten ja asemaan liittyvien tekijöiden merkitys ei toki koonaan katoa yksilön käyttäytymi-

sessä, mutta yksilöllisten tekijöiden osuus kasvaa suhteellisesti.

Ehkä kiintoisinta Reimerin teoriaosuudessa on tapa tarkastella elämäntyyliä ja -tapaa vailla roosilaisia äänenpainoja. Ei Reimer Jeja-Pekka Roosia viralta pane, mutta hän kiinnittää elämäntyylin – tätä käsitettä hän käyttää mieluummin kuin elämäntapaa – Roosia vahvemmin arvoihin ja sosiologian historiaan. Reimer palaa useammassa kohden myös Ronald Inglehartin materiaaliisiin ja post-materiaaliisiin arvoihin yhteiskunnassa ja yksilön elämässä. Reimerin analyysi Inglehartin tutkimuksista on sympaattisella tavalla arvostavan kriittinen; tämän esitustavan Bo Reimer osaa. Hän on lukenut, pohtinut, hiukkasen kiva, mutta intelligentti ja kiihkoton kirjoittaja – ei ehkä järin omaperäinen, mutta fiksu.

Elämäntyylistä Reimer korostaa, että kyse on yhdestä viime vuosikymmenten muotikäsitteestä, joka on putkahtanut toistamiseen tieteelliseen tekstiin akateemisen maailman sisäisen kehityksen tuotteena, ilman isompaa yhteyttä elävään elämään. Ensi keran elämäntyylistä kiinnostuivat sosiologian klassikot Simmel ja Tarde vuosisadan vaihteessa; siten elämäntyyli oli kateissa akatemian maailmasta aina Bourdieuhun asti. Ihmisillä on kaiketi ollut elämäntyyliä myös väliaikana, sanoo Reimer joko ironisesti, sarkastisesti tai naiivisti. Hänen tyylilajiaan on paikoin vaikea päätellä.

Reimer korostaa, että niin intelligentti kuin Bourdieu onkin, hänen pohdiskelunsa taloudellisesta ja kulttuurisesta kapitaalista perustuvat akateemiseen pohdiskeluun, eivät kenntätietoon. Elämäntyylin tarkastelussa Reimerin empiirikon perusluonne tulee vahvasti näkyviin, mutta se kasvaa luontevasti tarkastelutavasta ja vie yhtä luontevasti kohti niitä isoja empiirisiä aineistoja, joita Reimer työssään myöhemmin käsittelee.

Elämäntyylin indikaattoreissaan Reimer kyllä jää enemmän SOM-tutkimuksen kuin Bourdieun ja kumppaneiden vangiksi. Hän joutuu käyttämään elämäntyyliä hahmottamaan niitä sosiaalisen luokan ja asumispaikan määritte-





tä, joita tutkimus tarjoaa. Ja SOM tarjoaa melko lailla täsmälleen samat taustamuuttajat kuin kaikki muutkin vastaavat kyselyt. Toisaalta Reimer osoittaa oivaa arkipäätä ja yhtäältä tunnustaa materiaalin rajaukset, toisaalta etsii osin karkeistamalla, osin lähiluvulla mahdollisuuksia ohittaa suurimmat pinnallisuudet. Ennen kaikkea hän kritikoit sitä, että kyselyteknikka olettaa kansalaisten olevan selvillä median eri lajityypeistä ja harrastavan mediaseurantaa keskittyneesti. Ja silti SOM-tutkimuskin jättää kysymättä ihmisiltä esimerkiksi kirjojen luvun laadun esimerkkiä ja fiktiota tarkemmin!

Reimer on valtaväylän kuljija. Hän määrittelee käsitteensä ja perustelee kantansa kirjallisuusviitein kuten kelpoo väitöskirjantekijän kuuluu; joka lukuun kuuluu keskusteluosuus, jossa kirjoittaja suhteuttaa määrittelemänsä käsitteet toisiinsa. Reimerin ansioihin kuuluu systemaattisuus: tämä dokumentoinnin ja lyhyiden, varovaisen mutta järkevien keskustelujaksojen vuorottelu kantaa läpi teoksen. Keskustelu etenee, ja vähitellen empiria tulee mukaan. Silloin Reimerin vähän puusta veistettyyn esitykseen tulee eloa ja ynssejä.

Reimer juoksuuttaa teoreettisen peruskäytöksensä kiitettävän johdonmukaisesti läpi aikamme tavallisimpien mediakäytön tarkastelutapojen. Hän on systemaattinen ja kohtuullisen kiihkoton, mutta silti kantaa ottava tulkitsija. Hänellä on selvää lukkarinrakkautta käyttösyytutkimusta kohtaan – hän näkee käyttösyyt tutkimusstrategiana, joka antaa mahdollisuuksia erilaisten ja erilaisista teorioista nousevien yleisöjen tutkimuskäytäntöjen soveltamiseen; käyttösyytutkimus on siis monipuolinen ja vähän väärinmäärretty tutkimusstrategia, jonka etuna eikä suinkaan haittana on eklektisyys. Reimer rajaa reseptio-tutkimuksen ja mediaetnografian – jota hän niinkään symppaa tunnustavasti – siten, että reseption tulee pysyä tekstien ja etnografian kontekstien tulkintana. Reimerin tragedia on siinä, että hän ei SOM-aineistonsa kautta yllä konteksteihin kunnolla.

SOM-aineistojen sekundaari-tarkastelussa Reimer ei ole tyytynyt vain tulkitsemaan uudelleen aineistoja, vaan hän on myös tehnyt uusia monimuuttaja-ajaja, hän on faktoroinut ja klusteroinut. Hän pohtii ansiokkaasti sekä SOM-tutkimuksen että omien jatkotutkimustensa validiteettia; hän myöntää myös, että kuusi vuotta on turhan lyhyt aika trendien tarkasteluun.

Kun Reimer lähtee tarkastelemaan SOM-aineistoja väline välineeltä, hänen tyyliinsäkin muuttuu: hän analysoi ja päätelee paljon varmemmin kuin alussa. Tässä osuudessa hän on vahvoilla, mutta Reimerin kunniaksi on sanottava, ettei hän myöskään päädy empirian raakatulkintaan, vaan juoksuuttaa teoreettista raamiaan kiitettävästi läpi kaikkien prosenttien ja faktorointien.

Tilastollisesti edustavista laajoista määrällisesti aineistoista saa toki irti kosolti trendejä, niin asemaan kuin koulutukseen liittyviä. Mutta saa niistä muitakin – ja juuri tässä piilee Reimerin tutkimuksen kiinnostusarvo. Hän toteaa muun muassa, että lehdenluvun muutokset ovat pienempiä ja hitaampia kuin sähköisten medioiden, jos kohta nuoret näyttävät olevan hylkäämässä sanomalehden melko selvästi. Toisaalta keskiluokkainen elämäntyylivietää riemukulkuun lehdenluvussa: keskiluokkaisuus ohjaa ajattelemaan, että lehti on 'oma' paljon useammin kuin työväenluokkainen tausta. Keski-ikäisistä ihmisistä tukevaan elämäntyyliin juutu-neet luovat paikallista ykköslehteään säännöllisemmin kuin ketkään muut – mutta myös kumous piileksii samassa ikäluokassa, sillä elämäntyylien epävarmuus saa ihmiset myös luopumaan paikallisen ykköslehden aamulukemisesta muita herkemmin.

Lukijaprofiilit

Reimer rakentaa seitsemän lukijaprofiilia: yleisin on klusteri, jossa kansalaiset suosivat urheilua ja paikallisuutisia, seuraavaksi yleisin on 'puhdas' uutisklusteri: paikallisuutiset, kotimaanuutiset, ulkomaanuutiset, kolmanneksi eniten

ihmiset yhdistelevät uutis-kulttuurin. Vihonviimeisenä on klusteri, jossa ihmiset suosivat ainoastaan urheilujuttuja. Tavallisimmassa klusterissa miehet ja vähemmän koulutetut dominoivat, kun taas uutisklusteria valitsevat naiset ja keski-ikäiset, uutisten ja kulttuurin klusterissa taas ovat ylliedustettuna pitkälle koulutetut ja yläluokkaiset.

Lehden kohdalla Reimerin pohdiskelu on raikkaimmillaan; lehtien kulutuksestahan tutkimusta on myös tehty tällaisesta 'puolireseption' horisontista paljon vähemmän kuin sähköisistä välineistä. Reimer pohtii pitkään ja vivah-teikkaasti 'johonkin kuulumisen' teemaa. Yleensä maantieteellinen painotus on vahvempi varttuneemmissa ikäluokissa, mutta keski- tai yläluokkaisen nuoren sitoutuminen paikkaan on myös vahvempaa kuin työväenluokkaisen. Paikallisten uutisten merkitys vastaanottajille korostui Reimerin aineistossaan paljon vahvempaan kuin hän odotti.

Reimer hahmotti televisiosta kuusi katsomisprofiilia, joista yleisin kattaa uutiset, viihteen ja urheilun, seuraavaksi laajin kattaa uutiset, viihteen ja luonto-ohjelmat. Kolmanneksi laajin on hienohenkisempi: se kattaa uutiset, dokumentit ja kulttuuriohjelmat. Televisio uutiset/viihde/urheilu -klusteri muistuttaa koostumuksesta sanomalehden samantyyppistä klusteria. Siinäkin miehet dominoivat, mutta television puolella nuoremmat miehet kuin sanomalehtilohkolla.

Reimerin mukaan privaatin sfääri, elämäntyylin varsinainen varianssi syntyy muista kuin perusvälineistä: aikakauslehdistä, kirjallisuudesta, videosta – ja privaatin sfääri on hyvin usein naisen sfääri. Se on Reimerin aineistossa säilynyt kuudessa vuodessa melko muuttumattomana, mitä nyt video on tullut varsinkin nuorten elämään. Aikakauslehdellä ja kirjalla on sijansa, mutta lukemisen laadusta ei SOM-aineistoilla paljon pääse sanomaan.

Elämä maalla ja pikkukaupungeissa on kautta linjan paljon enemmän paikkaan sidottua kuin elämän isoissa kaupungeissa, sa-

noo Bo Reimer. Arvoissa ja niiden kytköksissä mediakäyttöön taas ikä näyttäytyy suurimmalta erotte-lijalta: protestanttinen etiikka järkkyy nuorimmissa ikäluokissa, jotka arvostavat selvästi muita enemmän mielihyvää, jos kohta myös tasa-arvoa. Miesten ja naisten arvot ja elämäntyyli eivät nuorimmissa ikäluokissa eroa yhtä selvästi kuin muissa ikäryhmissä. Media-käytön ja arvojen kytkennässä on muistettava hienosäätö, sillä esimerkiksi mielihyvää etsiessään kansalainen etsii myös etsinnän mielihyvää ja mukavuutta – ja päättyy siksi televisio-ohjelmaan, joka on helposti saatavilla.

Reimerin tuloksia voi tuskin väittää yllättäviksi. Ruotsalaisten elämäntyyliässä ja mediakäytössä voi erotella korkea- ja matalakulttuurisia painottumia, arjen ja elämäntyylin vakioikäntönnöt näyttävät olevan murtumassa "metropolien kokemuspäivissä" ja naisten keskuudessa vahvemmin kuin muualla. Mediakäyttö on osa arkea, mutta arjen vaihtelut myös muotoilevat mediakäyttöä, ihmisten arki ja mediakäyttö ovat kaikilla Ruotsissa vahvasti strukturoituja, maalla vähän toisin kuin metropoleissa, mutta strukturoituja yhtä kaikki. Meyrowitzin mieltynyt tutkija joutuu myös toteamaan, että Ruotsin "kuvitellut yhteisöt" ovat ainakin SOM-tutkimusten valossa yhä varsin vahvasti turpeeseen sidottuja, maantieteiden vankeja.

Riittää siinä mietittävää Suomenlaisten tällekin rannalle, täälläkin kun on viime aikoina ollut taipumusta tuulettaa aika rajusti tilan puolesta ja paikkaa vastaan.

ULLAMAJA KIVIKURU

Mihin koneet meitä tarvitsevat?

Mika Pantzar: KUINKA TEKNOLOGIA KESYTETÄÄN.

Hämeenlinna: Hanki ja jää, 1996. 180s.

Paul du Gay & Stuart Hall & Linda Jones & Hugh Mckay & Keith Negus: DOING CULTURAL STUDIES. THE STORY OF THE SONY WALKMAN.

London & Thousand Oaks &
New Delhi: Sage, 1997. 150 s.

Mika Pantzarin *Kuinka teknologia kesytetään* on tärkeä kirja, jonka ei soisi jäävän pelkäksi pakolliseksi tosinajatteluksi tässä nokialandiassa. Pantzar hahmottelee vastauksia sellaisiin kysymyksiin kuin miksi teknologisten läpimurtojen ennustaminen on niin vaikeata, miten teknologinen kehitys ja kulutus oikeastaan kohtaavat, millainen on tarpeiden dynamiikka tai onko kriittisellä kuluttajaliikkeellä mahdollisuuksia ohjata kulutusta.

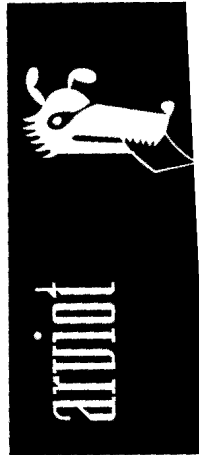
Mika Pantzar vastaus teknologiaa koskevien ennusteiden pieleen menemisessä on se, että ennustajien kuva kuluttajista (tai yleisöstä) on äärimmäisen rajoittunut. Toinen syy on se, että emme osaa hahmottaa sitä monimutkaista psyykkistä ja sosiaalista dynamiikkaa, joka ohjaa teknologian käyttöönottoa ja käyttöä. Jotenkin näinhän se käy: Aluksi jännittävät ja ielunomaiset tuotteet muuttuvat vähitellen näkymättömiksi, mutta samalla välttämättömiksi osaksi työtä, identiteettiä ja elämäntapaa. Eräänä aamuna vain huomaa olevansa jotakuinkin riippuvainen autostaan, kännykästään, tietokoneestaan tai televisiostaan.

Pantzar kirjoittaa tekniikan kesyttämistä lähinnä yksilön tarvedynaamisesta näkökulmasta. Hän kritisoi taloustieteen kuluttajateoriaa ja abstraktia hyötyteoriaa siitä, että niissä ihmisten halut ja tarpeet oletetaan viileän analyttiseksi, muuttumattomiksi ja historiallisesta kontekstista riippumattomiksi. Ihminen nähdään siis

suoraviivaisesti ja mutkattomasti uuteen tekniikkaan sopeutuvana, rationaalisesti ja laskelmoidusti toimivana. Tämä rationaalinen olio ohjaa samalla kulutus päätöksillään markkinoita.

Yksinkertaistavan, kuluttajan valtaa korostavan voluntarismin tilalle Pantzar rakentaa mallia tuotannon, kulutuksen ja kuluttajan välisistä verkostoista. Hän rinnastaa teknologioitten kehityksen luonnon evoluutioon ja hakee metaforia luonnon orgaanisista systeemeistä puhuen muun muassa tuotteitten elinkaarista ja esineiden elämänerroista.

Kirjan alussa käydään tiivistä läpi muutamien "radikaalituotteiden" kuten puhelimen, radion, television, polkupyörän ja auton elinkaarta ja sopeutumista ihmisten arkeen. Esimerkiksi polkupyörän tai puhelimen kohdalla käy selväksi, että monille uutuustuotteille ei vielä niiden syntynekkellä



KUINKA TEKNOLOGIA KESYTETÄÄN



MIKA PANTZAR

HANKI JA JÄÄ

ole kehittynyt valmista funktioita tai tarvetta, vaan että ne kehittyvät vasta monimutkaisten historiallisten tapahtumaketjujen kautta. Puhelimen arveltiin jäävän vain tieteelliseksi leluksi tai leviävän